

roter Winkel, hartes Leben

Texte und Fotos: Till Mayer

Червоний трикутник – важке життя

Тексти та фотографії Тіля Маєра

„Ihr seid nicht zum Leben, ihr seid zum Sterben hier“, hat uns der KZ-Kommandant gesagt. Er hat sich geirrt. Ich habe überlebt. Weil ich mehr bin als die Nummer, die mir die SS in Auschwitz in die Haut tätowieren ließ.“

„Ви тут не для того, щоб жити, ви тут для того, щоб вмирати», – так нам сказав комендант концтабору. Він помилився. Я вижив тому, що я щось більше, аніж номер, який мені витатували на руці есесівці в концтаборі Освенцим“

Mit den Augen arbeiten Працювати очима

Onufriy Dudok hat einfach Pech. Pech, als ihn die Wehrmacht in seinem Dorf festnimmt, und er sich als Zwangsarbeiter in Deutschland wiederfindet. Pech, als ihm die Papiere fehlen. Kaum im „Großdeutschen Reich“ angekommen, landet er bereits im Keller der Nürnberger Gestapo.

Ein Wachmann im Auffanglager für Zwangsarbeiter hat ihm erlaubt, zur Post zu gehen. Der damals 17-Jährige will seiner Familie schreiben. Eine Streife greift ihn ohne Ausweis auf. „Zur Strafe“ muss er in Gefängnisse und Arbeitslager, später in Konzentrationslager. Bis Kriegsende überlebt er die Lager Flossenbürg, Auschwitz-Birkenau und Mauthausen.

„Im Steinbruch muss man mit den Augen arbeiten. Sonst gibt es keine Chance zu überleben“, sagt Onufriy Dudok. Mit den Augen arbeiten? „Ja mit den Augen. Immer um sich sehen. Egal wie schwach man ist, die Augen müssen flink bleiben. Dreht einem der SS-Wächter den Rücken zu, sofort mit dem Arbeiten aufhören. Kräfte sparen. Aber man muss vorsichtig sein. Merkt es der SS-Mann, lässt er den Hund los. Männern beißen die Wachhunde in die Genitalien, Frauen in die Brüste. Die Hunde sind abgerichtet“, erzählt der hagere alte Mann von seiner KZ-Zeit. In Auschwitz war er Häftling Nummer 166557. Und weil er schnell lernt, mit den Augen zu arbeiten, überlebt er. Weil er genau weiß, dass die Steine, die er schleppt, nicht zu groß und nicht zu klein sein dürfen. Sein Augenmaß entscheidet über sein Leben. Ist der Stein nicht groß genug, zwingt ihn der SS-Mann, einen zusätzlichen schweren zu schleppen. Ist er zu groß, kann sein Gewicht tödlich viel wiegen. Beides braucht zu viel Kraft für einen ausgemergelten Körper. Wer zu schwach ist, der wird einfach im Krematorium zu Asche verbrannt.

Das alles erzählt Onufriy Dudok. Am Ende angelangt, steht er auf: Die Arme an den Körper angewinkelt, der Rücken nach vorne gebeugt, den Blick auf den Boden seiner ärmlichen Wohnung gerichtet. Onufriy Dudok ist kurz wieder zurück in der Hölle. Steht beim täglichen Appell im Winter. Mit der dünnen Häftlingsjacke bei schneidenden Minusgraden. Mit nur einer Frage im Kopf. Überlebe ich den heutigen Tag? Onufriy Dudok hat Tränen in den Augen. „Heute Nacht werde ich nicht schlafen können“, sagt er nach dem Interview zum Abschied.

Онуфрію Дудку просто не поталанило. Першим нещастям було те, що німецька армія схопила його в рідному селі й відправила на примусові роботи. Друге нещастя спіткало через нестачу документів. Заледве потрапивши до „Німецького Рейху“, він опинився у підвалі Нюрнберзького гестапо. Охоронець розподільника примусових працівників дозволив йому піти на пошту, оскільки на той час 17-річний хлопець хотів дати про себе знати рідним. Патрульні схопили його, позаяк він не мав документів. „Як покарання“ потрапив у в'язницю і робочий табір, а пізніше в концтабір. До кінця війни пережив він табори Фльоссенбурґу, Освенциму-Біркенау та Маутгаузену.

– У копальні треба працювати очима. Інакше жодного шансу вижити, – каже Онуфрій Дудок. – Працювати очима? – Так, очима. Завжди оглядатись. Немає значення, який би ти не був слабкий – працювати очима. Як тільки наглядач відвернеться, припиняти роботу. Економити силу, але водночас треба бути обережним. Як тільки есесівець це помітить, випустить собаку. Чоловіків собаки кусали у чоловічі органи, а жінок – у груди. Собаки були так дресировані, – розповідає старший пан, який залишився худим ще з часів концтабору. В Освенцимі його номер був 166557. Наскільки добре ти навчився працювати очима, так тобі вдасться вижити. Він добре знав, що каміння, які він носив не можуть бути занадто великі і занадто малі. Його робота очима розпоряджалась його життям. Якщо камінь занадто малий, есесівець змусить взяти ще додатковий великий. А якщо камінь занадто великий, то його вага може бути смертельною. Усе потребує багато сили від змороженої людини. А хто занадто слабкий, то просто перетвориться на попіл у крематорії. Така історія Онуфрія Дудка. Завершивши розповідь, він встає: руки зігнуті у лікті, спина сутулиться, а погляд спрямований на підлогу його скромної квартири. Онуфрій Дудок повернувся спогадами назад у пекло. Він знову опинився на тій самій рапортовій площі взимку в тонкій смугастій сорочці при мінусовій температурі. У його голові лише одне запитання: „Чи переживу я сьогоднішній день?“ На очах Онуфрія Дудка і зараз виступають сльози. „Сьогодні вночі я не зможу спати“, – каже він на прощання після інтерв'ю.

Antonina Schewtschuk, *1927
Антоніна Шевчук, *1927

Antonina Schewtschuk kommt 1942 als Zwangsarbeiterin nach Deutschland. Ihr Heimweh ist größer als die Angst, bei der Flucht erwischt zu werden. Für ihren Fluchtversuch landet das junge Mädchen im Konzentrationslager Auschwitz-Birkenau. Ab 1944 muss sie nahe Dresden in einem Rüstungsbetrieb arbeiten. „Warum hast du überlebt? Warst du eine Faschistin?“, fragt sie der sowjetische Staatssicherheitsbeamte NKWD misstrauisch nach der Rückkehr. Das Misstrauen bleibt für Jahre. Antonina Schewtschuk studiert später Jura und wird zu Sowjetzeiten zur Richterin gewählt. Sie hätte gerne eigene Kinder gehabt, doch die Ärzte im Konzentrationslager hatten sie sterilisiert.

„Reden hilft gegen das Vergessen. Und wir dürfen niemals vergessen, damit es keine Hitler und keine Stalins
„Говорити треба, щоб нічого не стерти з пам'яті. А ми того не можемо забути, щоб більше не було Гітлера

Антоніна Шевчук попала на примусові роботи в Німеччину 1942-го року. Її туга за домом була більшою, аніж страх бути знайденою при спробі втечі. Саме за спробу втечі потрапила молода дівчина в концтабір Освенциму – Біркенау. Від 1944 року вона повинна була працювати поблизу Дрездена на військовому заводі. „Чому ти вижила? Чи ти фашистка?“ – недовіркою запитував її радянський працівник НКВД після повернення. Ця недовіра залишилась на роки. Антоніна Шевчук вивчала пізніше юриспруденцію і в радянський час була обрана суддею. Вона дуже хотіла мати дітей, але лікарі в концтаборі її стерилизували.

mehr gibt. Denn bei beiden gab es keine Freiheit. Aber Freiheit ist das Wichtigste, um ein Mensch zu sein.“
та Сталіна. Тому що за їхньої влади не було свободи. А свобода – це найважливіше, щоб бути людиною.“

18

Marschiert wird immer in Fünferreihen. Fünf graue, ausgemergelte Gestalten nebeneinander, fünf kahl rasierte Köpfe, stets gesenkt. Die „kleine Tonja“ marschiert mit. Gerade mal 16 Jahre ist sie alt. Vor wenigen Monaten trug sie noch einen langen Zopf. Das war, bevor ihr die Nummer 40806 auf den Arm tätowiert wurde. Am Lagereingang spielt die Musikkapelle, wie jeden Tag. Das junge Mädchen ist zur Feldarbeit abgestellt. In der Baracke hat sie Freundinnen versprochen, heute etwas mitgehen zu lassen. „Sei dabei vorsichtig, kleine Tonja“, haben sie zu ihr gesagt. Antonina Schewtschuk ist vorsichtig. Als ihr der SS-Mann kurz den Rücken zudreht, lässt sie zwei Tomaten unter ihr Kopftuch verschwinden. Zwei kleine Tomaten. Sie hat das mit dem Tuch schon in der Baracke geübt, jeder Handgriff sitzt. Es hilft nichts. Dem SS-Mann fällt es trotzdem auf. „He du, komm' her“, schreit er sie an, dann ballt er die Faust und lässt sie auf ihren Kopf niedersausen. Einmal, zweimal, dreimal. Das Mädchen wankt und fällt auf die Knie. An der Wange laufen Teile der zerplatzten Tomaten herunter. Bald mischt sich das Rot der Tomate mit ihrem Blut. Der SS-Mann drischt auf sie mit Fäusten und Füßen ein. Schlägt ihr zwei Zähne aus. Wie sie es zurück in die Baracke geschafft hat, das weiß sie bis heute nicht mehr. Nur, dass wenige Tage später der Kommandant nachts betrunken auftauchte. „Raus, ihr Schweine, auf die Knie!“, schreit er. Und dann knien sie, die ganze Nacht, bis ihre Beine taub sind. Eigentlich hätte all das eine harte Frau aus Antonina Schewtschuk machen müssen. Aus der „kleinen Tonja“ entwickelt sich ein weicher, aber ein sehr zielstrebigere Mensch. „Als Richterin war ich wohl eher milde. Wenn ich jemanden verurteilen musste, habe ich manchmal davor die ganze Nacht geweint. Ich wusste ja, wie schlimm es ist, ein Gefangener zu sein. Manchmal hab ich mir auch vorgestellt, ich müsste über die SS-Männer aus dem Lager richten. Bitte seien sie jetzt nicht schockiert. Ich hätte sie zum Tode verurteilt.“

Марширували завжди в колоні по п'ятеро. П'ять сірих зморених постатей поруч, п'ять поголених голів, які постійно понурені й опущені донизу. „Маленька Тонька“ марширує з ними. Їй лише на той час 16 років. Ще декілька місяців тому в неї була довга коса. Це ще було до того, як їй витатуювали на руці номер 40806. На вході в табір, як завжди, грає музика. Молоду дівчину відправили на польові роботи. Своїм подругам в бараку вона пообіцяла принести щось з поля. „Тільки будь обережна, Тонька,“ – сказали вони їй. Антоніна Шевчук обережна. Коли есесівець ледь торкнувся її спини, вона сховала у хустині два помідори. Вона це ще в бараку навчилася одним помахом руки поправляти хустину. Це не допомогло. Есесівець все ж таки помітив. „Гей, ти, іди сюди“, – крикнув він до неї, тоді стиснув кулак і наніс удар по її голові. Один раз, другий, третій. Дівчина похитнулася і впала на коліна. По щоці сповзли частинки розтрощеного помідора. Потім змішався червоний помідор з її кров'ю. Есесівець накинувся на неї з кулаками і стусанами. Вибив їй два зуби. Як вона повернулася назад у барак не знає і до сьогодні. Ще через якийсь час увірвався п'яний комендант. „Надвір, ви свині, на коліна“, – кричав він. Вони стояли на колінах цілу ніч, поки їхні ноги не онімили. Власне, це все мало б зробити черству жінку з Антоніни Шевчук. З „маленької Тоньки“ виросла ніжна, але цілеспрямована людина. „Як суддя я була швидше поблажлива. Деколи було, перш ніж винести комуся вирок, я плакала цілу ніч. Я знала, як це погано бути ув'язненою. Деколи я уявляла, що виношу вирок есесівцям з табору. Але зараз не шокуйтесь. Я б винесла їм смертельний вирок“.

19

„Du hast einen Tag überlebt, danke Gott dafür.“

Vom Erinnern

Die Reise in die Vergangenheit fällt schwer. Pawlo Nikitjuk versucht seine Gedanken zu ordnen, das Grauen zu sortieren. Es dauert, es schmerzt, manchmal schlägt er sich mit der flachen Hand an die Stirn, manchmal vergräbt er das Gesicht in seinen Händen. Dann erzählt der alte Mann, wie er an einem Tag ins Krematorium zur Aushilfe geschickt wurde. Pawlo Nikitjuk hatte Angst. Die KZ-Häftlinge, die im Krematorium die Leichen verbrannten, hatten selten noch lange zu leben. Der SS-Mann steht breitbeinig vor ihm, die Reiterstiefel glänzen, die schwarze Uniform sitzt akkurat. Pawlo Nikitjuk fürchtet in Panik zu geraten. „Kamerad, Kamerad, willst du rauchen“, sagt er unbeholfen zu dem Wächter und streckt ihm eine seiner beiden Zigaretten entgegen. Hinter Pawlo Nikitjuk schieben Häftlinge eine neue Fuhrer Toter dem Verbrennungsofen entgegen. Der SS-Mann steckt sich die Zigarette lachend an. Pawlo Nikitjuk weiß jetzt, dass er diesen Tag überleben wird. Pawlo Nikitjuk überlebte die Torturen in den Konzentrationslagern Buchenwald, Dachau und Sachsenhausen.

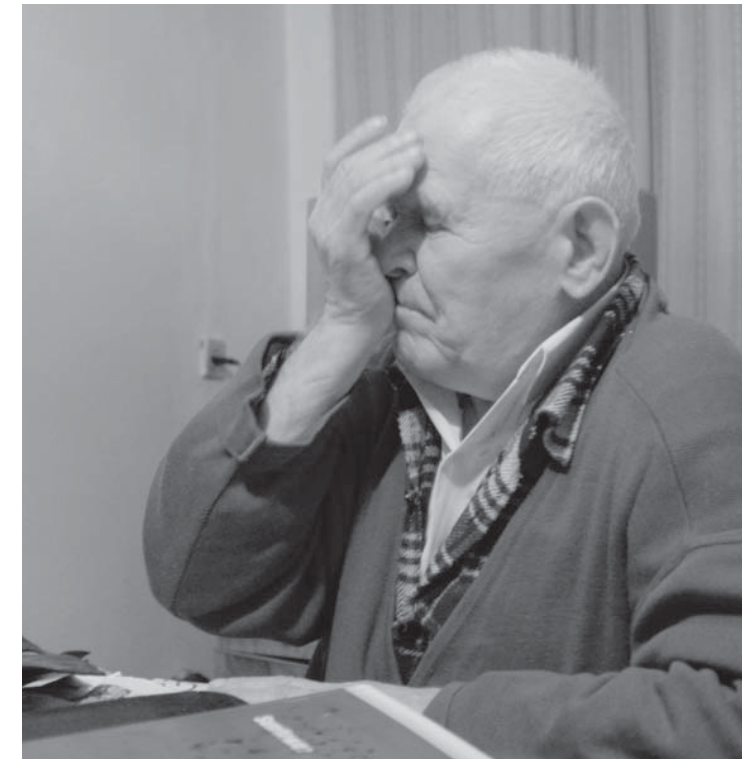

34

Зі спогадів

Подорож в минуле дається важко. Павло Нікітюк намагається впорядкувати свої думки, посортувати весь пережитий страх. Це триває довго, це болить, інколи він вдаряє себе рукою по чолі, інколи закриває обличчя руками. Тоді він починає розповідати, як його одного дня poslali допомагати в крематорії. Це було страшно. Йому було страшно. В'язні концтаборів, які спалювали трупи в крематорії, довго не жили.

Перед ним стоїть есесівець. Чоботи виблискують, чорна уніформа сидить акуратно. Павло Нікітюк боїться запанікувати. „Товариш, товариш, хочеш закурити“, - каже він до вартового і простягає йому сигарету. А позаду Павла полонені тягнуть в печі крематорію ще один візок з мертвими. Есесівець усміхаючись запалює цигарку. Тепер Павло Нікітюк знає: цей день він пережив. Павло Нікітюк витримав тортури концентраційних таборів Бухенвальду, Дахау та Захсенгаузену.

35

„Ти пережив день і дякуй за це Богові“